

FRAZEOLOGIZMLARNING NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA EKVIVALENT TANLASH MASALALARI

Tursunov Diyorbek Yusupovich
Xaydaraliev Eldor Umarali o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti

ilmiy tadqiqotchilari

Telefon: +99 897 418 88 78

+99 899 008 52 39

diyorbek.tursunov.96@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada frazeologizmlarning nemis tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishdagi ekvivalent tanlash muammolari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar:

Frazeologizm, klassifikatsiya, ekvivalent, ibora, leksik va grammatik tarkib.

Tilshunoslikda frazeologiya sohasi mustaqil yo'nalishlardan biridir. Frazeologiya hozirgi zamon tilshunosligining asosiy tarmoqlaridan biri bo'lib, har bir tildagi turg'un birikmalarning ma'nosi va tuzilishini o'rganadi. Turli tillar singari nemis va o'zbek tillarida juda ko'p o'tkir tig'li, obrazli frazeologik birikmalar mavjud. Ular tilda bir necha yuz yillardan buyon mavjud bo'lib, ko'pgina iboralar og'izdan-og'izga ko'chib, har bir milliy tilning ravnaqi uchun muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Frazeologizmlar emotsionallikni ifodalaganligi uchun ham ular yordamida quvnoq hazilni yoki bo'lmasa qayg'uli voqeani obrazli tasvirlab berish mumkin.

V.V.Vinogradov klassifikatsiyasidan kelib chiqib, nemis frazeologiyasida salmoqli ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar M.D.Stepanova va I.I.Chernishova frazeologizmlarni funksional tamoyil asosida tasnif qilib ikki katta guruhga bo'ladi, ya'ni: *1. Lexikalische Einheiten. 2. Phraseologische Fügungen.*

Bundan tashqari nemis frazeologiyasini boshqacha klassifikatsiyalashga urinishlar ham mavjud. Ana shunday klassifikatsiyalarga binoan kishilarning tashqi qiyofasini ifodalovchi, ya'ni juda baland yoki, aksincha, juda past bo'y, juda ham ozg'in yoki, aksincha, juda semiz beso'naqaylik, harakatlardagi beo'xshovliklar va boshqalarni ifodalovchi ko'plab frazeologizmlar mavjud. Bunday frazeologizmlar qoida bo'yicha hazil va kinoya asosida qurilgan bo'ladi, ammo ba'zida ular nimasi bilandir laqabga o'xshab ketadi, gohida kulgili, gohida qayg'uli bo'ladi.

Masalan, nemis qishloqlarida qadimdan *"Der Hopfen"* (chirmashib o'sadigan o'simlik), *"Die Bohnen"* (loviya) o'simliklari yetishtiriladi. Ularning novdalari so'kichlar yordamida ko'tariladi. Boshqa bir qancha frazeologizmlar ham nemis tilida baland bo'yli kishini ifodalash uchun hazil va kinoya aralash qo'llaniladi: *eine lange Latte* (uzun tayoq), *ein langes Ende yoki undendlich Lang* (cheki yo'q).

Bu iboralar *"lang"* so'zisiz qo'llanilmaydi. Baland bo'yli odamni oddiy *"tayoq"*ga yoki bo'lmasa *"cheki yo'q"* narsaga o'xshatib bo'lmaydi, chunki tayoq qisqa bo'lishi va shu bilan birga cheki bor narsa bo'lishi ham mumkin. Demak, *"lang"* so'zi o'sha frazeologizmlarning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Shuni alohida qayd etib o'tish kerakki, frazeologizmlarni qo'llashda, iboralarning grammatik va leksik negizida qandaydir o'zgarishlar ro'y beradi: *Pashshadan fil yasama! U doim pashshadan fil yasaydi! Aus einer Mucke einen Elefanten machen! Er macht immer aus seiner Mucke einen Elefanten!*

Wasser ins Meer tragen, Wasser ins Haus tragen, Wasser in den Garten tragen(bekorchilik qilmoq).

Ammo frazeologizmlarning leksik va grammatik tarkibi o'zgargani bilan uning ma'nosi o'zgarmaydi. Bunda tarjimon matnning ma'nosidan uzoqlashmagan holda tarjima qilishi mumkin. Avval matnning syujeti, uning stilistik bo'yoqdorligi va obrazlarning kelib chiqishiga qarab ikkinchi tildan frazeologizmlarning muqobil variantini topishi lozim. Demak, tarjimada ijtimoiy shaxsiy chegaradan tashqari lingvoetnik to'siq ham mavjuddir. Tarjimaning asosiy vazifasi esa tarjima qilinayotgan asardagi bu chegara va to'siqni olib tashlashdan iboratdir.

Masalan, nemis tilida *"Ein Wolf im Schafspelz"* (qo'y terisini yopinib olgan bo'ri, ya'ni buning ostida ko'rinishidan o'zini odatiy va osoyishta tutadigan ammo qalbi pok emas inson ma'nosi yashiringan) iborasi mavjud. Bu iborani o'zbek tilida ekvivalenti mavjud bo'lib, bevosita shakl va ma'nosidan qochmagan holda qo'llaniladi. Ammo nemis tilidagi *"ein alter Hase"* iborasi so'zma-so'z o'zbek tiliga "qari quyon" tarzida tarjima qilinadi, lekin bu holatda ibora o'z denotativ ma'nosini yo'qotadi. Ushbu iboraning o'zbek tilida muqobil variant yo'q ekanligi bois bu ibora "o'z ishining ustasi, katta tajribaga ega mutaxasis" kabi tarjima qilinadi.

Aql va qobiliyat- insondagi shunday ichki sifatlardirki, shular orqali har bir inson ichki dunyosiga baho beriladi. Shuning uchun ham: *"Kiyimiga qarab kutib olinadi va aqliga qarab kuzatib qo'yiladi"* deyiladi. Nemis tilida bu *"Man empängt den Mann nach dem Gewand und entlasst ihn nach dem Verstand"* deyiladi. O'zbek tilida ham, nemis tilida ham bu yerda bir xil fikr ifodalangan, ya'ni chiroyli kiyim va tashqi go'zallik ostida ham ba'zida ichki bo'shliq mavjud ekanligini anglashimiz mumkin.

Xulosa

So'zimiz yakunida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, frazeologizmlar har bir tilda muhim til birligi hisoblanib ularni qo'llash bilan fikrni to'liq bayon qilishda foydalaniladi. Tarjimon esa matndagi frazeologizmlarni tarjima qilishda to'g'ri ekvivalentni tanlash orqali yozuvchining fikrini va hissiyotlarini to'laligicha kitobxonga yetkazib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Badiiy tarjimaning aktual masalalari. T.: "Fan", 1997
2. Vinogradov V.S. Перевод. Общие и лексические вопросы. М.: Университет, 2006
3. Barisova I.F., Imyaminov Sh.S. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, Universitet, 2005
4. Kazakova T. A. "Художественный перевод. Теория и практика", Инъязиздат, 2006
5. Salomov G'. Til va tarjima. Toshkent, "Fan", 1996